

Bogusław Inlender

"Les grandes lignes de la philosophie morale", Jacques Leclercq, Louvain 1947 : [recenzja]

Collectanea Theologica 23/3-4, 384-389

1952

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

LECLERCQ JACQUES, *Les grandes lignes de la philosophie morale*, (Bibliothèque Philosophique de Louvain, 4), Louvain, 1947, 456.

Praca J. Leclercq'a stanowi oryginalną próbę przedstawienia zasadniczych rysów katolickiej filozofii moralnej w formie dostosowanej do umysłowości współczesnego czytelnika. Jest to jedyna tego rodzaju pozycja w powojennej literaturze etycznej. Cechuje ją obok oryginalności formy, jasność wykładu i głębokie przemyślenie problematyki etycznej przez Autora, który w oparciu o wyniki nowoczesnych badań nad zjawiskiem moralnym buduje niejako od nowa system etyki katolickiej, wykorzystując przy tym pozytywne elementy obcych systemów etycznych.

Autor — profesor Lovańskiego Uniwersytetu Katolickiego, znany z szeregu prac etycznych i teologiczno-moralnych, a zwłaszcza ze swych czterotomowych *Leçons de Droit Naturel* — omawianą tu pracę przeznaczył dla szerszego ogółu. Nie jest to podręcznikowy kurs, ani wyczerpujące „traité”. Pracę tę należy zaliczyć do wyższego rodzaju popularyzacji naukowej. Obok jednak uprzyjętnionego wykładu katolickiej filozofii obyczaju praca ta przynosi ważne refleksje nad dotychczasową metodą wykładu etyki i postulaty dotyczące jej unowocześnienia, głównie przez mocniejsze niż dotychczas oparcie jej o dane psychologii moralności i socjologii moralności.

Treść pracy, usystematyzowana w oryginalny sposób, podzielona jest na cztery części, zatytułowane: Fakt moralny i filozofia moralna, Podstawowe stanowiska w etyce, Podstawy moralności, Życie moralne. Dwie pierwsze części stanowią właściwie obszerny wstęp i zawarte w nich rozważania obracają się około faktu moralnego. W pierwszej z nich przeprowadza Autor wyodrębnienie i analizę faktu moralnego, w drugiej zestawia zasadnicze rysy głównych kierunków i systemów etycznych, by wykazać, iż dzieli je między sobą stanowisko, z którego fakt moralny obserwują, co w konsekwencji prowadzi do przyjęcia za istotny tego lub innego rysu rzeczywistości mo-

ralnej. Trzecia i czwarta część stanowią łącznie właściwy wykład katolickiej, w zasadzie tomistycznie ujętej, filozofii moralnej.

Obierając za punkt wyjścia analizę faktu moralnego, nadał Autor swej pracy mocny akcent empiryczny. To szerokie potraktowanie moralności od jej strony zjawiskowej jest niewątpliwie wyrazem dążenia Autora do nawiązania kontaktu myślowego ze współczesnym czytelnikiem, nieufnym względem wywodów wychodzących z metafizyki, i nastawionym raczej na konkrety.

Fakt moralny, czyli zjawisko udowodnionego dziś (E. Westermarck), powszechnego uznania dla takiej lub innej reguły moralnej, jest jednym z faktów humanistycznych uchwytanych empirycznie. Psychologiczna analiza doprowadza do stwierdzenia jego charakteru normatywnego. Jest to fakt uznania lub dezaprobaty, mający swój odpowiednik w poczuciu konieczności, w doznaniu nacisku moralnego (*contrainte*), składającego do uszanowania moralnego prawa. To co moralne, moralność, objawia się jako nakaz (*impératif*), wyraz zaś swój znajduje w przepisie (*précept*). Te same jednak elementy, jakie ukazuje analiza faktu moralnego, można wykryć i wtedy, gdy ma się do czynienia z przepisem społecznym lub religijnym. Ich nacisk odczuwany jest subiektywnie w sposób ludzko podobny. Odrębność faktu moralnego pozwala stwierdzić dopiero analiza, której przedmiotem jest nie stan świadomości, lecz treść przeżycia: na przeżycie to składa się świadomość stykania się z rzeczywistością moralną jako odrębną kategorią rzeczywistości.

Przepisy moralne, choć różne w zasadzie od religijnych, w rzeczywistości często pokrywają się z nimi. Powstaje stąd konieczność bliższego rozpatrzenia wzajemnego stosunku etyki i religii. Naświetlając wszechstronnie stosunek oraz wzajemny wpływ obydwu dziedzin, czyni Autor szereg interesujących i oryginalnie ujętych spostrzeżeń, m. in. na temat istnienia w religiach tzw. wyższych, elementów religij niższych z ich charakterystycznym brakiem koordynacji pomiędzy dziedziną

kultyczną i mitologiczną z jednej strony, a moralną z drugiej. Szczególną uwagę poświęca Autor rozpatrzeniu pozycji, jaką zajmuje filozofia moralna w złożonej całości, jaką jest etyka chrześcijańska. W trafnych, syntetycznych a zarazem przystępnie ujętych rzutach nakreśla Autor granice, w których pozostaje chrześcijańska etyka rozumowa i słusznie uwydatnia jej nieodzowną rolę w tworzeniu chrześcijańskiego systemu etycznego opartego zarówno na wierze jak na rozumie, na spekulacji filozoficznej jak na Objawieniu, systemu przytem, który w swoim aspekcie naturalnym, jest nie tylko etyką prawdziwą, ale także etyką odpowiadającą ludzkim potrzebom i aspiracjom, ludzkiej naturze — jest etyką w pełni humanistyczną.

Rysem charakterystycznym faktu moralnego jest i to, że nikomu nie jest obojętne, jaką regułą uznaje za obowiązującą. Człowiek szuka reguły słusznej. To zaś doprowadza w sposób nieunikniony do wyłonienia właściwej problematyki filozoficzno-moralnej. Podejmując ją zmierza Autor do nakreślenia zasadniczych linii filozofii obyczaju. Wychodząc z założenia, iż każdy z istniejących systemów etycznych zawiera w sobie część prawdy, w tym sensie, że każdy z nich będąc wyrazem pewnej postawy względem rzeczywistości moralnej uwydatnia silniej pewien jej aspekt — dokonuje Autor zestawienia głównych kierunków w historii etyki oraz poszczególnych systemów, aby z ich pozytywnych elementów utworzyć system najbardziej pełny i harmonijny.

Przeglądu systemów dokonuje Autor w oryginalnym układzie. Pierwszą grupę, wstępną stanowią poglądy myślicieli odrzucających istnienie obiektywnej reguły moralnej (pozytywizm, socjologizm Durkheima, relatywizm niektórych przedstawicieli filozofii wartości). Drugą grupę stanowią systemy empiryczne, do których zaliczone zostają: utylitaryzm w postaci hedonizmu, endajmonizmu i utylitaryzmu nowożytnego (m. in. J. St. Mill, Bentham, H. Sidgwick), etyki altruistyczne (m. in. Smith, Spencer, L. Bourgeois) oraz *morales de la spontanéité* cyników, nowożytnych zwolenników „powrotu do natury“,

Guyau, Nietzsche'go. Trzecią wreszcie grupę, najwyższą, stanowią etyki rozumowe (*rationnelles*), przyjmujące w swoim traktowaniu moralności najszerszy punkt widzenia. Są to: etyka powinności Kanta, systemy monistyczne (wśród nich systemy Hegla i Schopenhauera, Buddyzm), etyka stoicka, naoplatońska i chrześcijańska.

Znamienne jest silne podkreślenie korzyści, jakie przyniosły etyce destrukcyjne, podważające samą możliwość jej stnięcia kierunki, należące do pierwszej z wymienionych grup: skupiły one w niespotykanym dotąd stopniu uwagę na moralności wziętej jako fakt, wskazały sposoby dokładniejszego poznania samego zjawiska moralnego, jego psychologicznych i socjologicznych uwarunkowań. Podjęcie tego rodzaju badań, uprawianie dobrze zrozumianej nauki o moralności, która uwzględni opis form moralności („*science des moeurs*“ durkheimistów), socjologię moralności i psychologię moralności („*morale théorique*“ G. Gurvitcha) jest nieodzowne. Etyka będąca dyscypliną normatywną wymaga oczywiście metafizyki moralności, która ukáže najogólniejszy sens życia ludzkiego, dla którego etyka ma dostarczyć reguł. Musi się ona jednak opierać na danych psychologii moralności oraz socjologii moralności, będącej w stosunku do etyki dyscypliną pomocniczą (*science annexe*).

Dokonany przegląd systemów etycznych pokazuje, iż istnieje pewien zasób pojęć ogniskujących około siebie całą problematykę filozoficzno-moralną. Przystępując do bliższego sprecyzowania sensu tych pojęć, przechodzi Autor do właściwej, pozytywnej części swej pracy. Przynosi ona oryginalne w formie, nawiązujące do współczesnych prądów umysłowych rozważania nad zagadnieniami stanowiącymi tradycyjną problematykę etyki ogólnej (zagadnienie dobra, zła, celu, wolności, zasługi, sankcji itd.).

Charakterystycznym rysem tej części pracy jest silne uwydatnienie zasady, iż dobro moralne jest zarazem „dobrem człowieka“, jest właśnie tym, co warunkuje jego wewnętrzny rozwój i udoskonalenie osobowości. Niedostateczne podkreślanie tej prawdy w dotychczasowym wykładzie etyki katolickiej,

a przeciwnie akcentowanie heteronomiczności reguł moralnych i powstające stąd przekonanie o ich arbitralności, jest jedną z przyczyn braku wpływu wychowawczego ze strony katolickiej doktryny moralnej.

Aktualny akcent stanowi włączona w tok rozważań Autora zasada, iż działanie etyczne ma być wyjściem poza samego siebie (*L'homme se réalise qu'en se dépassant*), stanowiąca odpowiednik znanej formuły etyki egzystencjalnej. O ile jednak tam zasada ta — skoro jesteśmy „skazani na wolność“ — oznacza tragiczną konieczność wykroczenia poza siebie samego przez nieustanny, heroiczny wybór, o tyle tutaj jest pełną optymizmu afirmacją prawdy, iż chrześcijanin każdym czynem musi wychodzić poza siebie — by zmierzać do Boga, w którym się kiedyś zagubi, jako w swym dobru najwyższym. Końcowe rozdziały przynoszą powiązanie w organiczną całość z poprzednimi rozważaniami zagadnienia ofiary i ascezy, jako istotnych elementów moralnego życia chrześcijanina. Ukazanie, w jaki sposób wyrzeczenie staje się czynnikiem rozwoju osobowości, pozwala zmniejszyć rozdział pomiędzy częściami dwupiętrowo zorganizowanej etyki katolickiej, pomiędzy tym, co konieczne i obwarowane sankcją, a tym, co dowolne i — w praktyce — lekceważone i zaniedbane.

Zasadniczy swój cel — wprowadzenie w etykę katolicką w jej głównych zarysach — praca J. Leclercqu'a spełnia jaknajlepiej: ukazuje ją jako system zwarty logicznie, uwzględniający harmonijnie wszystkie aspekty faktu moralnego i zapewniający człowiekowi pełny rozwój jego osobowości. Pewien zawód natomiast sprawiają w omawianej pracy rozdziały poświęcone faktowi moralnemu. Czytelnik obeznany nawet w niewielkim stopniu z psychologią czy socjologią moralności, a zwłaszcza ten, który zetknął się z wnikliwymi pracami o moralności takich autorów jak E. Dupréel w Belgii, czy M. Ossowska w Polsce, dostrzeże, iż problematyka związana z wyodrębnieniem i analizą faktu moralnego została przedstawiona zbyt powierzchownie. Zaznaczone tylko ogólnie przez Autora trudności w wyodrębnieniu faktu moralnego i wspomniana zale-

dwie metoda badania zjawiska moralnego stosowana przez niektórych fenomenologów i przedstawicieli filozofii wartości (M. Scheler, N. Hartmann, E. De Bruyne) nie pozwalają czytelnikowi zorientować się dostatecznie w skomplikowanym charakterze zjawiska moralnego, tak jak się ono przedstawia w świetle coraz bardziej wnikliwych badań psychologii moralności.

Zbyt ogólnie również zarysował Autor rolę socjologii moralności, choć wysunięcie potrzeby tego rodzaju badań zasługuje tu na szczególne podkreślenie. Uświadomienie sobie społecznego uwarunkowania moralności, znajomość mechanizmu formowania się ocen moralnych pod wpływem czynników społecznych, nie tylko może posłużyć do tym skuteczniejszego pokierowania działaniem moralnym, jak to Autor przewiduje, ale w niejednym wypadku może nakazać korekturę oceny wartości etycznej czynu i odpowiedzialności działającego.

Niewątpliwą jednak zasługą Autora pozostaje zwrócenie uwagi na rolę nowoczesnej, opisowej nauki o moralności oraz podjęcie próby przyswojenia jej dotychczasowych wyników etyce katolickiej.

Bogusław Inlender (Warszawa)